Бідні люди хотіли собі побудувати дім — тривкий, кам’яний, вигідний. Змалку вони наслухались стільки разів приказки "Згода дім будує, Незгода руйнує", що рішили запросити Згоду, щоб і їх дім збудувала. Згода була то стара, беззуба, добродушна бабуся і дуже радо згодилася на їх просьбу.

— Добре, дітоньки, я вам усе гарненько, смирненько... Ой, бо то нема над мене! Ви знаєте мою приказочку: "Святий спокою, гаразд з тобою!" Я, мої любенькі, жадних сварок, жадних суперек, жадних процесів ані торгів не люблю. Я все ладком та добром. І бачите, якого віку при божій помочі доживаю!

Бідні люди справді бачили, що Згода не мала ані одного зуба в роті, була сива та поморщена, як сушена грушка. Коли б у них були завидющі очі, то були би побачили, що старушка була трохи не гола, бідна, обшарпана: бачите, хто не хоче, той хіба не скривдить її, а вона все смирненько та тихенько, волить недоїсти, недоспати і зубами з холоду сікти, ніж би мала з ким-будь задертися. Але у бідних людей очі не були завидющі, а серце було повне любові і згідливості, і вони не бачили латок та бідності, але натоміть цілою душею всисали в себе кожде слово, що говорила Згода.

Обнявши будову дому і зробивши як слід контракт у нотаря, Згода першим ділом пішла до Незгоди, що жила також у нужденній землянці на краю міста і весь день тільки й робила, що гарчала, та сварилась, та до поліції з сусідами тягалась.

— Слухай, сестричко, — сказала Згода, увійшовши до хати і привітавшися з Незгодою.— Трафився мені заробок: вибудувати бідним людям хату.

Незгода тільки очі на неї витріщила, а далі як не зарегочеться, як не зацокоче:

— Тю, тю, тю на твою голову! Ти за будівничого оббираєшся! Та тебе б тільки в просо за опуда поставити, а не за будівничого оббирати! От уже дурні якісь, а не люди!

— Ну, сестричко,— лагідно сказала Згода,— гріх тобі глузувати з мене. Адже ж знаєш стару поговірку: "Згода дім будує, Незгода руйнує". Бідні люди захотіли мати дім,— ну що ж ту натуральнішого над те, що удалися до мене? Адже ж не до тебе їм було удаватися? Досить вони від тебе натерпілися.

— Я б їм була їх глупі голови кип’ятком обілляла, якби були до мене посунулись,— крикнула Незгода.— Але, проте, ще раз говорю, що вони ані на волос ліпше не зробили, удаючись до тебе. Ну, скажи, на милість божу, що з тебе за будівничий! На чім ти розумієшся? Адже ж тебе хто не хоче в торбі січки продасть! Хто не хоче ошукає, обдурить, обідре, а ти все тілько головою махаєш та: "Нічого, нічого! Якось-то воно буде!"

— Ні, сестричко,— випрямившись, каже Згода,— се ти не зовсім вірно міркуєш: не така-то й я дурна, як обідрана. А те, що мене злі душі ошукували, обдирали та в мішку продавали, мов кота, се, небого, все були твої інтриги, твої намови та бунтування. От тим-то я тепер прийшла до тебе. Згляньсяна бога, покинь свою погану роботу! Не мішай мені, не рий піді мною, нехай я тим бідним людям дім збудую, щоб вони жили собі смирненько і мене добрим словом згадували.

— Агій на тебе, дурна смотолоко! — скрикнула Незгода.— Та я про тебе віддавна ані знати, ані чути не хочу, не то що мала б мішати твоїй безмізкій роботі! Роби собі, що хочеш, я й дивитися не буду в той бік. Думаєш, що в мене нема важнішої, продуктивної роботи, як тілько бігати за твоїм хвостом та рити ями під тобою? Найшла б я собі поживу! Я ось нанялася на поденщину до Круппа, Армстронга і Верндля, щоб пильнувати фабрикації нових карабінів, гармат та бездимного пороху. Се трохи важніша справа, ніж твоє будівництво. Будуй собі, моя любенька, хоч і до самої хмари. Я тобі певно на перешкоді не стану, а з твоєю будівлею і опісля легко справлюся, коли тілько...

І вона злорадно зареготалася.

— Ну, чого ж бо ти, сестрице, так погано смієшся і не договорюєш? — з сумовитим закидом, простягши лице і уста вниз, сказала Згода.— Коли тільки що?

— Се вже моє діло! — відрізала Незгода.— Іди собі і приймайся за будову і дай мені чистий спокій!

Згода знала норови своєї сестри, знала, що коли та раз сказала: іди собі, — то вже небезпечно дальше надоїдати їй. Тож хоч і як хотілось їй знати ті слова, котрих не договорила Незгода і в котрих було щось похоже не то на насміх, а не то на якусь таємну погрозу,— але, з другого боку, рада була, що Незгода хоч раз у своїм житті згодилася на її просьбу і дала їй слово, що не буде їй мішати при роботі, не буде рити під нею ані інтригувати против неї. З легким, супокійним серцем вона пішла до себе і принялась пильно за своє діло.

Грунт, на котрім мав будуватися дім бідних людей, був не зовсім чистий. Одна часть його занята була старою руїною, друга довгий час служила сусідам за смітник, а третя була колись сажавкою, а тепер простим багном.

"Треба буде очистити той грунт",— подумала Згода і пішла шукати робітників.

— Що вам, паніматко, далеко шукати,— сказав, здибавши її на вулиці, старий підприємець Байбарзо, або, як він себе зпанська звав, Шлендріян,— ви мені поручіть сю будову, я вам дешевенько достарчу робітників і всього потрібного матеріалу. А ви собі тілько план виробіть, кошторис, тощо та й надзирайте, щоб усе йшло як слід.

— То добре, кумоньку, добре,— сказала врадувана Згода.— Так вишліть же завтра робітників, щоб почали грунт чистити та рівняти. А про план ви не турбуйтеся, план у мене вже готовий.

На другий день Шлендріян, звісно, робітників не вислав, але сам прийшов на плац. Прийшла й Згода і зразу дуже здивувалася, не побачивши замовлених робітників.

— Та ви, кумонько, не гнівайтеся,— сказав до неї Шлендріян. — Годі було сьогодні, їй-богу, годі! Знаєте, які то в мене робітники, тільки плюнути! Одні грали в карти всю ніч, а тепер хропуть, аж буда трясеться, не добудишся їх, хоч з гармати стріляй; другі гуляли на весіллі, треті десь-кудись пороз’їздилися, ну, біс їх знає! Але я їм задам, не бійтеся! Скоро тільки у нас робота почнеться, то все мені мусить іти як на шнурочку. Я вже себе покажу!

— Та-бо я хотіла, щоб зараз нині робота почалася,— сказала Згода.

— Е, що там, кумонько,— сказав Шлендріян,— один день швидше чи пізніше при такім великім ділі, се не робить ніякої різниці. В таких річах треба помаленьку квапитися. "Помалу їдеш, дальше заїдеш",— се дуже розумно сказано. І знаєте що, кумонько, ми собі сьогодні обоє гарненько оглянемо грунтець, витичимо, де, що й як має бути, а завтра, дасть бог дочекати... Чи властиво ні, завтра не можна! Завтра святенько, наше будівницьке свято. Положенія ризи,— завтра вже мусите потерпіти, кумко солодка! Але післязавтра ми гарненько вийдемо і духом усьому дамо раду.

Що було робити! Згода згодилася на раду свого кума, і вони пішли оглядати грунт. Підійшли до Руїни.

— Ну, Руїнко, старушко шановна, — сказав до неї Шлендріян,— тепер тобі, мабуть, остатня година приходить. Годі тобі, серденько, на світі божім довше заважати, пора на спокій! Ми тебе помаленьку дзюбаками

та залізними ломами на шматочки дрібненькі та в он ту багнюку і впремо. Там і тобі буде спокійніше, і нам не без вигоди.

— Що, що, що? — промимрила Руїна.— Ви, мене? Таку стару історичну пам’ятку та дзюбаками, та ломами, та в багно? Зрадники! Нігілісти! Космополіти! То так ви свою святу батьківщину і бувальщину шануєте?

Згода аж затряслася, почувши ті слова, аж поблідла і похолола від п’ят до голови.

— Але ж, серденько моє, свята Руїнонько,— сказала вона.— Змилуйся над моєю головою! Мене угоджено на сім плацу побудувати новий дім. Як же ж я можу се зробити, не усунувши тебе? І чи не досить ти жила на світі? Позволь, моя дорога, і наступникам твоїм наступити на твоє місце!

— Геть від мене! — репетувала Руїна, побачивши, що з нею панькаються.— Не доторкайтесь до мене святотатськими руками! Хіба не знаєте, що мене ще князь Облуп Скорпіонович будував, а князь Обдер Караконович руйнував? Хіба не знаєте, що я на святому, історичному грунті стою? А хто посміє нарушити, осквернити наш історичний грунт, той зрадник, Юда, той волів би був і на світ не родитися!

— Все те правда, — сказала заклопотана Згода,— цілковита правда... Але скажи ти мені, що я маю робити? Дім мусить бути збудований, плац невеличкий, годі ж мені не рушати тебе!

— Не смієш! Не руш! — кричала Руїна.— Я частина старої Русі, нашої святої матері, а "хто матір забуває, того бог карає!". Се про вас, огидні новатори, сказано. Знаю я, чого вам хочеться! Ви підмовлені нашими відвічними ворогами і хочете усунути з лиця землі остатню пам’ятку нашої минувшини, щоб і саму ту славну минувшину затерти, вирвати, з пам’яті потомків, щоб улегшити роботу винародовленню! Знаю я, по яким се ви "wskazówkam"* робите! Але не діждете того. Ще я стою міцно, ще твердо попирає мене "Червоная Русь",— і ми обі не дамо себе на поталу.

Геть від мене, виродки, кажу вам, бо зараз завтра таку про ваші "затѣи" статтю вріжу в "Червоной Руси", що вам аж у п’ятах потерпне!

Згода стала ні в п’ять, ні в дев’ять супротив таких слів, але Шлендріян не злякався. Він добре знав, що не такий чорт страшний, як його малюють, і, кивнувши Згоді пальцем, відійшов з нею набік і сказав:

— Ти, кумонько, не дуже лякайся того, що ся старушечка говорить. Балакуча вона, про се нема що й казати, і норовиста. Стаття в "Червоной Руси" сяк чи так против нас буде, про се також не бійся. Але і на те я не радив би дуже зважати. Людям рота не заткаєш, а частенько вони навіть не такі злі, як би се з їх слів здавалося. От, мелють собі, щоб теркотіло, хоч муки з того млива ніякої нема. Але, з другого боку, ось що я тобі скажу. Руїнка наша таки має й за собою трохи правди. Подумай лишень, кілько сот літ від часу князя Облупа Скорпіоновича вона ось тут простояла, а ще й тепер, коли їй добре придивитися, то така, нівроку, тверда та кремезна, що дай боже всякій новій будівлі. Так знаєш, що я тобі пораджу? Ми її трошки обчистимо, обхамраємо, де треба, підмуруємо і повернемо під свою нову будову. Старий фундамент, ручу тобі, так крепко збудований, що простоїть ще довгі віки.

Згода задумалася, але по її добродушнім лиці видно було, що такий вихід з неприємної суперечки був і для неї самої приємний.

— А ти подумай,— договорював Шлендріян,—кілько-то ми роботи і кошту ощадимо бідним людям, маючи такий шмат уже майже готовий!

— Та воно би, кумоньку, не зле було,— зітхаючи, сказала Згода,— тільки, бачиш, мій план троха інакший, ніж план фундаментів отсеї Руїни. Покійничок Облуп Скорпіонович будував замок для себе і для своєї двірні, а мені би треба для бідних людей Дім народний будувати.

— Ей, кумо, дурниця, їй-богу, дурниця! — скрикнув Шлендріян. — Бідні люди не такі дуже перебірчиві та фудульні. Хоч новий дім буде

троха недогідний, тут тісний, там темний або що, то їм і то буде аж надто добре. Вони за все вдячні будуть. Адже ж вони, серденько моє, в яких хоромах вік свій спропудили? Мало що в ліпших, ніж хліви! Будеш ти на них уважати! А ще як їм скажеш, що їх новий дім стоїть на тім самім фундаменті, що замок покійного князя Облупа Скорпіоновича, то вони такі щасливі будуть, мов у небі!

Згода замислилася ще глибше і для святого спокою пристала на те, що мовив Шлендріян.

Пішли дальше, щоб оглянути Багно.

— Ну, тепер я вже не знаю, чим оте Багно засипати,— воркотіла Згода, поміривши паличкою глибину рідкого болота і послухавши, як посеред нього в калюжах кумкали жаби.

— Що? Мене засипати? Мене нищити? — пробулькотіло Багно. — Мене, корінну, ісконную властивість сього грунту? Ні, я на се ніколи не пристану!

— От тобі й на,— сказала Згода,—і тут якась національна властивість, якісь історичні права! Головонько моя бідна!

— А ми! А ми! А ми! — закумкали хором жаби. — І куди ж ми подіємось, коли ви се Багно засиплете? Не з історичного погляду ми виступаємо, але відзиваємося до вашого серця, до вашого людського чуття! Змилуйтесь над нами, не вкорочуйте нам віку, не руйнуйте нашого улюбленого Багна!

Згода не знала, що й почати.

— Слухайте, любі мої,— сказала вона. — Те, чого ви просите, то неможлива річ. Вірте мені, я щиро шаную ваше право до життя, але се

Багно мусить бути засипане. Я радо власним коштом перевезу вас до річки, де можете собі спокійно гуляти.

— А наші родинні гнізда, наші прадідівські леговища, праматеринські купелі, все се нам треба покидати? Ах, ах, ах! Нема у вас чутливих серць, нема любові до рідної землі!

— Та плюнь-бо ти, кумо, на них! — скрикнув розізлений Шлендріян.— Будеш ти з усяким хробаччям панькатись. Не бійся, як побачать, що не жарти, то заберуться як непишні, навіть слова не скажуть. З таким дрантям треба остро.

— Але подумай, кумоньку, родинні гнізда, прадідівські леговища, праматеринські купелі, і все те — фу! та й нема. Ну, якби нам так!

— І то правда,— сказав Шлендріян і також замислився, а по хвилі додав: — А знаєте, кумо, може би, можна сьому лиху зарадити. Я думаю так. Часть Багна, де мають стати фундаменти будинку, ми засиплемо, се вже дарма. А середину його, оту найглибшу, можемо оставити так, як є; обмуруємо її гарненько, так що займе ціле подвір’я. І Багну буде рехт, і жабам рехт, і бідним людям также кривди не буде, бо будуть мати на подвір’ї сажавку. Всякі користі з неї: літом холодок, а зимою своя ховзанка.

Згода мало не поцілувала свого кума за таку мудру раду.

— Тільки чим його те Багно засипати? — клопоталась Згода.

— А хіба ж мало маємо Сміття,— сказав Шлендріян. — Глянь на оту купу, куди від віків усі сусіди викидали, що кому було непотрібне: онучі, череп’я, розбите скло, попіл і всяку всячину. Се ми гарненько втелющимо в Багно, буде з нього досить.

— Не смійте! — закричало Сміття.— Я також історична традиція, я знак унії двох народів, знак добровільного їх співділання! "Co bóg złączył, niech człowiek nie rozłącza"!*

Але Згода вже не дивувалася і не гнівалася, а тільки лагідно сказала:

— Не бійся, кохане Сміття! Ми не думаємо тебе викидати за границю ані нівечити доразу. Навпаки, ти будеш у нас "во главу угла", підеш під фундаменти нашого нового дому!

Сміття почало було ще щось відповідати, але Згода вже не слухала і пішла дальше.

Такий-то був початок тої пам’ятної будови. Як вели її дальше Згода з Шлендріяном, як купували цегли й каміння, як мурували і під час мурування плани перемінювали, а перемінивши, бачили, що кепсько зробили, як мулярі не хотіли слухати Шлендріяна, а цегли мулярів,— про се все довго би було розповідати. Не скажу також; чи довго, чи коротко вони працювали при тій будові, а перейду просто до того торжественного дня, коли будова була вже готова і коли її посвячувано. То була радість для бідних людей, то був всенародний празник! З усіх сторін з’їхалися відпоручники і нотаблі, попривозили своїх їмостів у шовках, своїх дочок у білих та рожевих сукнях і своїх парафіян у національних свитках, полотнянках, личаках та клепанях і з національними кошелями та дзьобеньками за плечима. Щось зо п’ятдесят панотців стануло до соборної служби божої "за всякеє прошеніє", а по службі божій чотири найславніші проповідники на всі чотири роги світу почали поучати зібраних про важність і красоту сього празника. Згода царювала над зібраними. Вона була убрана в нову гарну сукню, вибілена і трошки навіть підрум’янена, сиділа на балконі нового будинку та все лиш усміхалася та благословила. В кінці, коли проповідникам не стало вже духу в грудях і вони скінчили свої вітхненні промови, коли всіх очі ще раз звернулися на нову будову і на неї, Згода порозуміла, що пора й їй сказати пару слів. Вона встала і, опираючися руками о залізне поруччя, сказала:

— Ну, дітоньки, я попросту до вас. Маєте, хвалити бога, домик гарний, для спільного вжитку. Тілько тихенько в нім, діточки, без крику, без стуку, бо то будівелька ще нова та слаба, знаєте, не встоялась. Одно тілько можу вам сказати: можете бути горді на сей домик! Такого другого не знайдете в цілім окрузі. Нехай же він буде вашою твердинею, нехай о його мури розбиваються всякі заходи, всякі наїзди ворожі! Кріпко і згідно, мої дітоньки, бороніть сього свого національного добра і, коли яка непокликана рука простягнеться, щоб хоч одну порошину з нього взяти, відбивайте її громовим окликом: Русь для Русі!

— Русь для Русі! — закликали всі зібрані, піднявши вгору руки, а Згода сама так запалилася тим окриком, що необачно тупнула ногою о балкон. І раптом захрустіла, затріщало і загуркотіло, і на місці, де перед хвилею пишалася нова будівля, згромаджені побачили величезну хмару куряви. Згода враз з балконом у першій хвилі злетіла вниз і вспіла без шкоди вискочити з розвалин. А коли курява розвіялась, то зібрані побачили, як з-посеред розвалин вилізла ще одна постать, обдряпана, обшарпана, але також здоровісінька. Се була аж надто всім знайома Незгода. Вона плювала, і чихала, і обтріпувалася від пороху, глини й болота, що кругом поналипало на ній. Побачила свою Згоду, що бліда як крейда, вся тремтячи з переляку, стояла в першім ряді видців, і підійшла до неї, грозячи їй попід самий ніс затисненими кулаками:

— І ще й сама, стара палуба, до мене прилізла, сама мене просить: дай мені спокій, не мішай мені, не рий підо мною! — зацокотіла зі злості Незгода.— Ну, скажи ти, в’ялена ріпо, мішала я тобі, рила під тобою? Скажи при людях, при чесних панотцях, нехай, нас розсудять! Правда, що я зовсім не творилася до твоєї роботи? А тепер скажи мені, пощо ти сама, підступом, мен в свої фундаменти замурувала? Ти думала, що там мені капут буде? Ах ти, опуде конопляний, ах ти, костогризе! Невже в твоїй голові нема й стілько мізку, що в дірявім горісі зерна? І яка щира сестриця! Бачить, що я заснула,— ану мене в фундамент замурувати! Але почекай лишень, будеш ти мене, знати, будеш ти мене тямити!

І Незгода вхопила Згоду за сиві коси, і на превеликий соблазн зібраного народу обі сестри з криком і писком почали тягатись, волосатись та проклинати одна, другу. А пишний дім, Згодою збудований, лежав у розвалинах.

———————————

* Вказівках (польськ,).— Ред.

* Що бог з’єднав, хай людина не роз’єднує (польськ.).— Ред.